

ISSN 1304-8120 | e-ISSN 2149-2786

Araştırma Makalesi Research Article

Oğuz Kağan ve Manas Destanlarında Beşikte İken Konuşma Motifi Üzerine Kahramanlık Mitosu Bağlamında Bir İnceleme

An Analysis of the Cradle-Speaking Motif in the Oghuz Khan and Manas Epics within the Framework of the Hero Myth

Serdar Deniz ÖZDEMİR

Dr. Öğr. Üyesi, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi,
İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
serdardenzozdemir@gmail.com
Orcid ID: 0000-0002-2389-2940

Öz: Destan, kolektif bilinç dışına ait pek çok motifi sembolik yönleriyle ihtiva eden bir anlatı türüdür. Edebî yaratmalar içerisinde müstesna bir yere konumlanan bu anlatı türünün muhtevasında olağanüstü hadiselerin, mitolojik imgelerle anlam bulduğunu söylemek mümkündür. Bu bağlamda kahramanın beşikte iken konuşması, Oğuz Kağan ve Manas destanlarında beliren sırlı motiflerdendir. Bu sırrın psikomitolojik açıdan çözümlenmesi, kültürel kodlarda yer alan verilerin daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacaktır. Beşikte iken konuşma motifi, kahramanın bebeklik çağında dile gelmesini ifade eden ve onu diğer insanlardan farklı kılan bir fenomendir. Fizyolojik, biyolojik ve nöropsikolojik açıdan tam olarak gelişmemiş bir bebeğin konuşması mucizevi bir olaydır. Oğuz Kağan ve Manas destanlarında beşikte iken konuşma motifi, epik yönleriyle kolektif bilinç dışından bilince ulaşmaktadır. Öte yandan bu motifin, Kur'an-ı Kerim'de, Hz. Muhammed'in bir hadisinde ve Yusuf kıssasını konu edinen mesnevilerde de yer aldığı görülür. Bu makalede, Oğuz Kağan ve Manas destanlarında tespit edilen beşikte iken konuşma motifi, kahramanlık mitosu ekseninde, sembolik ve arketipsel yöntem etrafında incelenmektedir. Çalışmanın amacı, bu motifin mitolojik köklerine ve sembolik anlam katmanlarına odaklanarak, Türk destan geleneğinde kahramanın olağanüstü niteliklerle donatılma öyküsünü çözümlenektir. Bu amaca bağlı olarak ilgili başlıkta değerlendirmelerde bulunulmuştur. Makalenin sonucunda beşikte iken konuşma motifinin, kahramanın doğumundan itibaren beliren erginleşme serüveninin simgesel bir işareti olduğu anlaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Destan, psikomitoloji, arketip, mit, kahraman.

Abstract: The epic is a narrative form that symbolically embodies various motifs rooted in the collective unconscious. As a distinct genre within literary creation, it often conveys extraordinary events through mythological imagery. One such symbolic motif is the infant hero speaking from the cradle, seen in the Oghuz Khan and Manas epics. This miraculous event—where an undeveloped infant speaks—signifies the hero's exceptional nature and metaphysical role. Analyzing this motif from a psychomythological perspective reveals deeper layers of cultural meaning. Its presence in the Qur'an, in a hadith of the Prophet Muhammad, and in masnavis on the story of Joseph suggests its broader religious and literary resonance. This article explores the motif of cradle speech in the Oghuz Khan and Manas epics through symbolic and archetypal analysis within the framework of the hero myth. The study aims to uncover the mythological origins and symbolic significance of this motif, emphasizing how it marks the beginning of the hero's journey of initiation. Ultimately, cradle speech is interpreted as a symbolic threshold, indicating the hero's preordained destiny.

Keywords: Epic, psychomythology, archetype, myth, hero.

Geliş Tarihi:23.01.2024

Kabul Tarihi:25.04.2025

Yayın Tarihi:30.04.2025

Atıf: Özdemir, S.D. (2025). Oğuz Kağan ve Manas destanlarında beşikte iken konuşma motifi üzerine kahramanlık mitosu bağlamında bir inceleme. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(1), 161-170. Doi: 10.33437/ksusbıd.1424604

GİRİŞ

Türk halk anlatıları içerisinde oldukça önemli bir yere konumlanan destan, kültürel kodları bütün zenginliğiyle aksettiren değerli bir bellek unsurudur. Sembolik yapısıyla, düşsel fenomenlerin bilinen ve bilinmeyen pek çok yönünü içeren bu anlatı türü, geçmiş, an ve gelecek arasında bağ kurulmasına imkân tanıyan bir güce sahiptir. Kültürel hafızada saklı kalan psişik kodları barındıran çok katmanlı bir ifade alanı olarak dikkat çeken destanı, Özkul Çobanoğlu şu şekilde tanımlamaktadır: “Yeryüzünün ve kâinatın oluşumuna, kaostan kozmosa dönüşüm sürecine dair geleneksel dünya görüşlerinin ilk verileri olan mitlerden sonra ve çoğunlukla onların gölgesini ve çizgilerini bir çerçeve olarak taşıyan, gerek kahramanlarının ve gerekse olayların akışıyla birlikte tarihe ait zamanlarda oluşmuş olayların hikâyesi inancıyla, sözlü kültür ortamında ve yüz yüze bir iletişim bağlamında teatral çizgilere sahip bir biçimde anlatılıp nakledilen, en geniş anlamıyla kahramanlık ana temalı öykülerdir.” (2007: 16). Ebru Şenocak ise bu anlatı hakkında şu bilgileri vermektedir: “Destanlar, savaş, deprem, yangın, kıtlık, göç gibi toplumu derinden etkileyen olayların, tabiatla mücadelelerin, ata ruhlarını memnun etmek için ata mezarlıklarında düzenlenen törenlerin, inanışların, mitolojilerin kısaca bir milletin tarihî, siyasî, sosyal ve kültürel hayatının kahramanlık öyküleriyle harmanlandığı, epik karakterli ve aslı manzum olan anlatmaya dayalı türlerdir.” (2023: 7). Bütün bu tanımlar etrafında, özellikle kahramanlık mitosunun yapısına uygun olarak, yüce niteliklerle donatılan epik bir kahramanın varoluşu çevresinde ve bireyleşme süreci içerisinde kurgulanan destanın, olağanüstü motifler barındırdığı görülür. Bu süreçte bebeklik çağında konuşma eylemi ise sıra dışı yaşam biçiminin yansıması olan simgesel bir göstergedir.

Konuşma, varoluşun sınırlarını belirleyen en somut tezahürlerden biridir. Konuşmasıyla yeryüzünde farklı/fark edilir olan ve bu sayede taşıdığı değeri kültürün pek çok formunda çağlar ötesine ulaştıran insan, konuşma eylemine, kolektif halk yaratmalarından olan destanlarda da olağanüstü bir boyut kazandırmıştır. Bu boyut, henüz konuşmak için gerekli olan kritik döneme erişmemiş ve olgunlaşmamış bir bebeğin konuşması şeklinde açığa çıkmaktadır. Sözün bebeklik döneminde zuhur etmesi kaderin dil aracılığıyla görünürlük kazandığı bir boldür. Çünkü beşikte iken konuşan kahraman, gelecekte üstleneceği kozmik misyonun ilk alametini daha doğum eşiğindeyken duyurmuş olur. Bu sembolik ifade biçimi, destan kahramanının doğuştan belirlenmiş bir yolculuğun taşıyıcısı olduğunu ortaya koymaktadır. Türk halk anlatıları arasında önemli bir yere sahip olan Oğuz Kağan ve Manas destanlarında, kahramanların psikomitolojik bir ilerleme kaydedip bebeklik çağında dile geldiği görülür. Bu durum, idealize edilen kahramanın alp tipinin üstün vasıflarıyla bütünleşmesi açısından da son derece dikkat çekicidir. Bilgi verilmesi gereken bir husus, beşikte iken konuşma motifinin İslam inancında da var olduğudur. Kur’an-ı Kerim’de, Hz. İsa’nın henüz kundağa sarılı bir bebekken mucizevi bir şekilde konuştuğu anlatılır. Beşikte iken konuşma motifine ait bilgiler, hadis kaynaklarında da yer alır. Bu bağlamda Hz. Muhammed’in bir hadisinde Hz. İsa’nın, Cüreyc’e şahitlik eden bebeğin ve Benî İsrâil’den bir kadının çocuğunun henüz beşikte iken konuştuğundan bahsedilir. Bunların yanında Yusuf kıssasını konu edinen mesnevilerde de Hz. Yusuf’un iffetini gün yüzüne çıkaran bebeğin, olağanüstü bir şekilde dile geldiği görülür. Bu tür anlatılarda konuşma eylemi, kültürün kutsallık, kader, doğruluk veya adalet gibi değerleriyle örülmüş simgesel bir yapının göstergesidir. Nitekim “Konuşmaya ya da dile dair değerler ve inançlar, birçok kurumla iç içe geçmiş olabilir; bu değerler kimi zaman oldukça gelişkin, kimi zamansa yüzeysel ve silik bir görünümde olabilir.” (Hymes, 1962: 44). Bütün bu hususlar etrafında erken bir gelişim döneminde konuşma eyleminin, kahramana atfedilen varoluşsal misyonu ifade eden ilk sembolik eşik olduğu açıkça söylenebilir.

Oğuz Kağan ve Manas destanlarında, beşikte iken konuşma motifinin anlam katmanlarını derinlemesine açığa çıkarmayı hedefleyen bu çalışmanın kuramsal çerçevesi; kahramanlık mitosuna bağlamında ve psikomitolojik veriler ışığında, arketipsel-sembolik düzlemi esas alan, çok katmanlı bir çözümleme yöntemine dayanmaktadır. Bu doğrultuda, makalenin dayandığı kuramsal yöntemi çevreleyen kavramlara açıklık getirmek, çalışmanın simgesel derinliğini kavrayabilmek açısından yerinde olacaktır.

Psikomitoloji; masal, mit, destan gibi kolektif metaforik öykülerin, psikodinamik kuram ve yöntemlerle okunması bilimidir. Mitlerde dış dünyanın nesnelere ve olaylarına yansıtılan insan zihninin gelişim ve eyleşim öyküsünü, içsel dünyaya doğru takip etmek, psikolojiyle buluşmaktır. Psikomitolojinin materyali, insanın ve insanlığın öyküsü, daha kesin bir ifadeyle, insan zihninin ve onun öznesi olan bilincin oluşum ve gelişim sürecidir. Psikomitoloji, yöreselde evrenseli, tekilde tümeli

yakalama kaygısı içinde, evrenin yaratılışını ve insanlık tarihini, insan-kahramanın, “bilinç dışı ve bilinç”, “madde ve mana”, “doğa ve tin, “dişil ilke ve eril ilke” ikili sistemlerinin çekim alanlarındaki eylemleri olarak görür ve yorumlar (Saydam, 2011: 10-11). Psikomitolojinin, mitolojik anlatıların tarihsel ve kültürel birer kalıntı olmanın çok ötesinde, insan zihninin derin yapılarında kök salmış evrensel simgeler olduğunu savunan disiplinlerarası bir yaklaşımı benimsediği söylenebilir. Psikomitolojik yöntem etrafında kahramanın sembolik serüvenini çözümlemek, kahramanlık mitosunun sembolik ve arketipsel görünümü açısından önemlidir.

Kahramanlık mitosuna, insanlığın kolektif bilinç dışında kök salmış, bireyin sıradanlıktan kutsallığa uzanan dönüşümünü simgeleyen evrensel bir anlatı kalıbıdır. Bu mitos, kahramanın olağanüstü biçimde doğumuyla başlar. Sonrasında bulunduğu mekândan ayrılışı, ilk eşiği aşması, sınavlardan geçişi, büyütülmüş korkularının en büyüğü olan gölgesiyle yüzleşmesi, bilgi veya kudret kazanarak yeniden doğması ve geri dönüşü gibi evrelerle ilerler. Bu sürecin merhaleleri, Joseph Campbell tarafından ayrılma-erginleşme-dönüş şeklinde üç aşamalı bir sistem etrafında sunulmuştur: “Kahramanın mitolojik macerasının standart yolu, geçiş ayinlerinde sunulan formülün büyütülmüş hâlidir: ayrılma-erginleşme-dönüş: buna monomitin çekirdek birimi denebilir. Bir kahraman, olağan dünyadan çıkıp doğaüstü tuhaflıklar bölgesine doğru ilerler: burada masalsı güçlerle karşılaşılır ve kesin bir zafer kazanılır: kahraman bu gizemli maceradan benzerleri üzerinde üstünlük sağlayan bir güçle geri döner.” (Campbell, 2010: 42). Her bir aşama, bireyin içsel yolculuğunun, yani bireyleşme sürecinin sembolik izdüşümüdür. Sonunda kendiliğe ulaşan kahraman, tekâmül etmiş ruhuyla, kutsal bir varoluş biçiminin temsilcisi hâline gelir. Kahramanın sembolik yolculuğu içerisinde kolektif bilinç dışına ait arketiplerin belirlediği de ifade edilebilir.

Arketip, bir şeyin nedeni, tözü, ilk formu, ana örneği, başlangıçtan beri var olan biçimi, mutlak yapısı şeklinde ifade edilen bir terimdir. Analitik psikolojinin ve arketipsel yaklaşımın kurucu ismi olan C. G. Jung arketipin; ilksel imge ya da bir başka deyişle tarih boyunca sık sık yinelenen ve yaratıcı fantezinin kendini serbestçe ifade ettiği her yerde beliren bir figür olduğunu belirtir. Jung’a göre arketipsel imgeler aynı tip sayısız yaşantının psikik kalıntılarıdır ve bunlar, mitoloji panteonunun türlü figürleri ve bölünmüş, yansıtılmış, normal psikik yaşamın görünümüdür.” (2006: 323). Halk anlatılarında arketipsel sembollerin farklı şekillerde belirlediği söylenebilir. Bazen kare, daire, araba tekerleği gibi soyut ya da geometrik biçimde görünürler. Ayrıca tanrı ve tanrıça, cüceler ve devler şeklinde ortaya çıkar, mitolojideki sayısız örneklerinde olduğu gibi gerçek ya da fantezi ürünü hayvanlar ve bitkiler olarak var olurlar (Fordham, 2011: 28-29). Gölge, anima, animus, kendilik, persona, yüce birey, yüce ana gibi kolektif bilinç dışına ait tezahürleriyle arketipler, halk anlatılarında kahramanın erginleşme serüvenini biçimlendiren ve onun ruhsal dönüşümünü sembolik düzeyde düzenleyen yapılar olarak anlamlı bir bütün oluşturur.

Sembolik çözümleme yönteminin odağa alındığı bu çalışmada, sembol kavramının ifade ettiği anlamı bilmek önemlidir. Bu bağlamda, insanlığın geliştirdiği ortak dil (Fromm, 2017: 33) olarak nitelendirilen sembolü, Uluç şu şekilde tanımlamaktadır: “Bir hakikatin yerine geçen duyuşsal ve hayalî bir nesne veya mevcut olmayan bir şeyi hayal edebilmek için kullandığımız doğrudan tecrübe edilebilen herhangi bir şeydir. Bu tanıma göre sembol, herhangi bir sebepten ötürü duyularımızla algılayamadığımız bir şeye bizi yönlendiren algılanabilir bir şeydir.” (2011: 40). Sembolik yapıların ardında yatan çok katmanlı derinlik, bireyin deneyimlediği gerçekliğin ötesine uzanarak onu arkaik bilinç katmanlarına ve kolektif hafızanın simgesel evrenine bağlar. Sözlü kültür ürünlerinde beliren her sembolik motif, bir yandan kültürel belleğin kadim izlerini sunarken, diğer yandan bireyin içsel çatışmalarını, dönüşümünü ve psikolojik süreçlerini anlamlandırmaya yönelik bir zemin ortaya koyar. Bu temsillerin arketipsel düzlemde biçimlenmesi, kolektif bilinç dışının derinliklerinden taşan kadim imgelerin, halk anlatılarında yeni görüntüler aracılığıyla açığa çıkmasına imkân tanır. Bu bağlamda semboller, psikomitolojik çözümlemenin temel yapı taşlarına dönüşür. Halk anlatılarında, kahramanlık mitosuna özgü örüntüleri görünür kılan semboller, bu örüntüleri simgesel düzeyde kavranabilir ve anlam yüklü anlatı formlarına dönüştürür.

Makalede, bahsedilen bütün bu kuramsal çerçeve doğrultusunda, Oğuz Kağan ve Manas destanlarında tespit edilen, kahramanın henüz bebeklik çağında iken olağanüstü şekilde konuşması, kahramanlık mitosunun yapısına uygun biçimde, sembolik ve arketipsel açıdan ele alınmaktadır. Çalışmanın kapsamını W. Bang ve R. R. Arat tarafından yayımlanan Uygur harfli Oğuz Kağan destanı;

Oğuz Kağan destanının nüshalarından olan Ebulgazi Bahadır Han'ın *Şecere-i Terâkime* adlı eseri ve W. Radloff'un derlediği Manas destanı metni oluşturmaktadır. Çalışmanın amacı, beşikte iken konuşma motifinin mitolojik derinliğini, simgesel anlam evreni çerçevesinde ele alarak, Türk destan geleneğinde kahramanın kutsal varoluş sürecinin daha iyi anlaşılmasına katkı sağlamaktır. Bu amaca bağlı olarak ilgili başlıkta değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Oğuz Kağan ve Manas Destanlarında Beşikte İken Konuşma Motifinin Sembolik Çözümlemesi

Türk destanlarında kahramanın sembolik serüveni, idealize edilmiş bir evren tasavvuru içerisinde betimlenir. Bu serüven bağlamında epik anlatının kurgusuna yön veren en dikkat çekici motif, kendiliğe ulaşması arzu edilen kahramanın henüz bebeklik çağında iken ortaya çıkar. Doğduğu andan itibaren kutlu bir varoluşun temsilcisi olarak sunulan kahraman, kahramanlık mitosunun yapısına uygun olarak birtakım olağanüstü hadisenin de merkezi konumundadır. Bu durum, onun dünyaya gelişyle birlikte sıradan bir yaşam içerisine hapsolmadığını; tersine, varoluşsal bir misyonla donatıldığını gösterir. Epik anlatılarda çocukluk çağındaki kahramanın doğaya ve insana dair olağanüstü bir farkındalıkla sunulması, onun mitik kökenini ve arketipsel işlevini daha da anlamlı hâle getirir. Böylece çocukluk evresi, sembolik bakımdan ilk eşiği temsil eder. Bu eşiğe beliren doğaüstü yetiler ise kolektif bilinç dışından taşınan varoluşsal yükü simgesel biçimde açığa çıkarır.

Beşikte iken konuşma motifinin kahramanlık mitosuna ile bezeli görünümü, Türk halk anlatıları arasında önemli bir yere sahip olan Oğuz Kağan destanında güçlü bir şekilde gün yüzüne çıkmaktadır. Uygur harfli Oğuzname'de, Oğuz Kağan'ın doğumu ve henüz bebeklik çağında iken konuşması şöyle anlatılır:

“...olsun dediler. Onun resmi budur. Bundan sonra sevindiler. Yine günlerden bir gün Ay Kağan'ın gözü parladi, doğum ağrıları başladı ve bir erkek çocuk doğurdu. Bu çocuğun yüzü gök, ağzı ateş gibi kıızıl, gözleri ela, saçları ve kaşları kara idi. Perilerden daha güzeldi. Bu çocuk anasının göğsünden ilk sütü emdi ve bir daha emmedi. Çiğ et, çorba ve şarap istedi. Dile gelmeye başladı, kırk gün sonra büyüdü, yürüdü ve oynadı. Ayakları öküz ayağı gibi, göğsü ayı göğsü gibi idi. Vücudu baştan aşağı tüylü idi. At sürüleri güder, ata biner ve av avlardı. Günlerden ve gecelerden sonra yiğit oldu.” (Bang ve Arat, 1936: 11).

Oğuz Kağan destanının ilk sahnesinde kahramanın kutsal doğumuna anlam kazandıran varoluş biçimi, düşsel fenomenlerin bütün gücünü aşan ahenkli bir evren tasavvuru içerisinde sunulur. Anlatıda Oğuz'un bedeninin epik tasviri, kolektif bilinç dışına ait pek çok simge ile uyumludur. Bu dikkat çekici beden tasvirlerinin yanı sıra kahramanın henüz kırk günlük bir bebekken dile gelmeye başlaması, beşikte iken konuşma motifinin de değerli bir örneğidir. “Kırk gün sonra dile gelmesi, büyümesi, yürümesi ve oynaması kendisinden daha çok kolektif bilinç dışının Oğuz Kağan'a verdiği bir olgunlaşma surecidir.” (Özcan, 2003: 77). Oğuz Kağan, sembolik varoluş biçimleri içerisinde tamlığı temsil eden bir kahramandır. Dolayısıyla onun erginleşme macerasının başlangıcında kendiliğe ulaşacağına/ruhunun tekâmül edeceğine dair açık bir mesaj verilir. Ancak insan, doğduğunda pek çok bakımdan eksiktir. “İnsanın eksik doğması, merkezileşememesi demektir. Türlü iç ve dış etkenlerin şiddetinde, hiçbir filtreleme yeteneği ve donanımı olmadan sadece ‘maruz’ kalan yeni doğanın uyarıları ayırtıracak, tanımlayacak ve kullanacak bir aygıtı/örgütlenmesi yoktur.” (Saydam, 2017: 33). Mitos, kolektif bedenindeki gizli ve aşikâr bütün kodları açığa çıkardığı Oğuz Kağan'ı, olağanüstü bir şekilde büyütür. Çünkü Oğuz Kağan destanının temelinde yiğitlik, kahramanlık ve cihangirlik fikri bulunmaktadır. Kuvvet ve hareket düşüncesi çok güçlüdür. Zaman, kuvvetin hareket hâline gelmesidir. Oğuz'un temposu da son derece kuvvetlidir. O, âdeta çocukluk diye bir şey tanımaz, hemen büyür. Bu süratin, normal çocukluk zamanını birdenbire aşmasının sebebi, Oğuz'daki “yiğit olma ideali”dir (Kaplan, 2011: 12). Oğuz Kağan bu açıdan insana ait eksikliklerden uzak bir görünüm sergiler. Onun doğumu ile ilgili simgeler bu durumu açıkça destekler niteliktedir. Destanda güneş, ay, gök, ateş, kıızıl, ela ve kara gibi semboller, kolektif bilinç dışına ait kodları ihtiva etmektedir. Oldukça dikkat çekici bir imgelem olarak kahramanın arketipsel bir değer taşıyan annesi, ay kültürünün özelliklerini kan bağıyla oğluna aktarır. Ay, kozmik açıdan su sembolü ile ilişkili, kadınlığın ve doğurganlığın sembolüdür. Aynı zamanda parlayan görünümüyle güzellikle de ilişkilidir. Bununla birlikte ay kültürünün, Erdal'ın ifade ettiği üzere, Türk kültüründe kadın, erkek ya da yaratıcı Tanrı olarak cinsiyetsiz biçimde düşünüldüğü de söylenebilir. “Ay, zamanla erkek ya da kadın cinsiyetinden sıyrılmış ve metaforikleşerek temizlik, bereket, döngü,

doğurganlık, yeniden doğuş, güç, boğa ile birlikte anılması ile iktidar gibi sembollerin de temsili hâline dönüşmüştür.” (2018: 210). Ay, güç unsurunun en belirgin ifadesi olan güneş ve ateş sembolizmine de zıtlık/bütünlük prensibi içerisinde pek çok bakımdan destek verir. Nitekim Oğuz Kağan’ın özellikle ağzının ateşle simgelenen görünümü, onun devleri ve ejderhaları aşan bir kuvveti temsil edeceğinin açık bir göstergesidir. Bedenindeki su ve ateş kültürlerinden gelen dişil ve eril özellikleri, Oğuz Kağan’ı anima¹ arketipiyle dengeli bir varoluşa erdirtir. Destanın belirgin ifadesiyle “perilerden daha güzel” olan kahraman, henüz bebekken konuşur ve böylece psişik süreçlerle uyumlu bir evrene doğru yol alır.

Kahramanın beşikte iken dile gelmesi, kendiliğe ulaşacağı ayan olan epik benliğini destekler. Oğuz Kağan gelişmiş bir bedeninin yanında, son derece güçlü zihinsel becerilerle donatılmış bir yaratılışı sembolize etmektedir. Konuşma ile temsil edilen ilk yetenek ise henüz bebeklik çağında iken simgesel bir anlam içerir. Bu durum, bireyin bilince erişmediği evrede bile kutsal olanla irtibat hâlinde olduğunu gösterir. Dil aracılığıyla beliren değer, arketipsel açıdan içsel özün dışa yansımaları ortaya koymaktadır. Ayrıca kahramanın ilksel hakikate temas eden tarafını belirginleştirmektedir. Bebeklikte konuşmak, sezgiyle idrak edilen bilginin ifade bulmasıdır. “Dil yani simgesel öncesi çocuk, maddeyi yani gerçeği imgelere bağlar; bu, -henüz mümkün olmayacak- bir anlama, kavrama ve hükmetme eyleminin hazırlık safhasıdır.” (Saydam, 2017: 43). Oğuz’un sözü, ruhsal tekâmülün habercisidir. Konuşma eylemi, Campbell’in sistemli bir şekilde ortaya koyduğu kahramanın standart erginleşme yolculuğu açısından, monomitin ilk aşaması olan ayrılma safhasının öncesinde gerçekleşir. Olağanüstü bir biçimde büyüme ve henüz beşikte iken konuşma, kahramanı maceraya hazırlayan bir evrenin göstergesi olarak değerlendirilebilir. Nitekim mitolojik yolculuğun “ayrılma: maceraya çağrı” olarak belirlenen ilk aşaması kahramanı çağıran, onun ruhsal ağırlık merkezini toplumun sınırlarından bilinmeyen bir bölgeye çeken kaderi belirtir (Campbell, 2010: 72). Ayrılma aşamasının başında gerçekleşen konuşma eylemi, Oğuz Kağan’ın, düşü gerçek kılan büyük bir hükümdar olacağının ve milletine dirlik getireceğinin ortak kültürel hafızadaki ifadesidir. Bu anlatı, bireysel bir dönüşüm sürecini olduğu kadar psişik enerjinin yeniden uyanışını da yansıtmaktadır. Kahramanın sözü ise onu mitik bilinç katmanlarıyla örülü sembolik düzlemde merkezî bir konuma taşır.

Beşikte iken konuşma motifinin bir başka örneği, Oğuznameler içerisinde önemli bir yere sahip olan ve İslam dininin etkilerinin açık olarak görüldüğü Ebulgazi Bahadır Han’ın *Şecere-i Terâkime* adlı eserinde açığa çıkmaktadır. Eserde Oğuz Han’ın doğumu ve annesinin Müslüman oluşu şöyle anlatılır:

“Kara Han’ın büyük hanımından bir oğlu oldu. Güzelliği ay ve güneşten fazlaydı. Üç gün üç gece annesini emmedi. O oğlan her gece annesinin düşüne girip ‘ey ana, Müslüman ol, eğer olmazsan ölsem de ölürüm, senin memeni emmem’ demiş. Annesi oğluna kıyamadı ve Tanrı’nın birliğine iman getirdi, bunun üzerine oğlan annesinin memesini emdi. Annesi ise gördüğü düşünüyü ve Müslüman oluşunu kimseye söylemedi ve gizledi.” (Kargı Ölmez, 1996: 235).

Anlatının beşikte iken konuşma motifine dair izlerinin bulunduğu doğum sahnesi, bir bilinçaltı unsuru olarak rüya motifi ile birlikte kurgulanmıştır. Düş aracılığıyla çocuğunun çağrısını duyan anne, Tanrı’nın birliğini sezgisel düzeyde kavramış ve tebliğin heyecanına içtenlikle karşılık vermiştir. Bu durum, İslami etkilerin metin üzerindeki yansımasıdır. Burada rüya, sıradan bir bilinç hâlinde fazlası olmakla birlikte âdeta kutsalla temasın kapısıdır. Annenin yaşadığı düş, psişik bir dönüşümün eşiğine ulaşmayı simgelemektedir. Bu süreç, anneliğin içgüdüleriyle birleşerek ilahî hakikate yönelişi de destekler. Çocuğun annesini bu yola sevk edişi, onun doğum anından itibaren taşıdığı metafiziksel yükü açığa çıkarır. Söz konusu çağrı, kolektif bilince hitap eden sembolik bir bildiridir. Anlatının devamında kahraman, dilsel yeterliğe ulaşmamış olmasına rağmen, Türk töresine uygun biçimde düzenlenen ad koyma merasiminde dile gelir ve kendine “Oğuz” adını verir:

“Oğlan bir yaşına gelince Kara Han ülkeyi davet etti ve büyük bir ziyafet verdi. Kara Han, ziyafet günü çocuğu meydanın ortasına getirip beylerine (şöyle) söyledi: ‘Bizim bu oğlumuz bir yaşına girdi, şimdi buna ne ad koyacaksınız.’ Beyler (henüz) cevap vermeden (önce) çocuk ‘benim adım Oğuz’dur’ dedi.

¹ Anima erkeğin ruhundaki, belli belirsiz duygular, huylar, sezgiler, akıl dışı olana karşı duyarlık, kişisel sevgi yetisi, doğa sevgisi, bilinç dışını algılama yetisi gibi bütün dişil psikolojik eğilimlerin kişileşmesidir (Franz, 2009: 177).

İşte orada yürüyen bir yaşındaki oğlan

Gelip dile dedi bilin açık seçik

Adım ünlü padişah Oğuz'dur

Bütün hüner sahipleri bilin

Ziyafete gelen büyük küçük herkes oğlanın söylediği bu sözlere şaşırdılar ve 'bu çocuğun kendisi adını söylüyor, bundan daha iyi ad olur mu?' diyerek adını Oğuz koydular. Dahası 'bir yaşındaki çocuğun bunca sözü söylediğini hiçbir devirde hiç kimse işitmiş değildir' diyerek bunu yorumlayıp şöyle söylediler: 'Bu çocuk uzun ömürlü, ulu devletli olacak ve ülkesinin topraklarını genişletecek.' Oğuz konuşmaya başladığında hep 'Allah Allah' diyordu. Bunu işiten herkes, Allah sözcüğü Arapça olduğundan 'çocuktur, Allah sözcüğü Arapça olduğundan dili dönmüyor (ve) ne dediğini bilmiyor' derdi." (Kargı Ölmez, 1996: 235-236).

Kahramanın ismini kendi ağzıyla ilan etmesi, dışsal otoritenin ötesinde, içsel hakikatin onayını simgeler. Oğuz adı, kültürel hafızada yankı bulan kadim bir mesajdır. Burada söz, bir kimlik ifadesi olmakla birlikte, kutsanmış yazgının dili hâline gelir. "Oğuz'un kendi kendine ad vermesi onun üstün varoluşu ile ilgilidir. Ad verme fonksiyonunu ilk çağlarda aksakallılar, İslamiyet'ten sonra da evliyalar yerine getirir. Oğuz, statü açısından onlardan üstün olduğu için kendi kendine ad verir." (Bayat, 2006: 144). Türk halk anlatılarında aksakallı, evliya, Dede Korkut, Hızır gibi kahramanın kendiliğe ulaşma yolunda en önemli yardımcısı olan kutlu kişiler, yüce birey arketipinin sembolik birer yansımasıdır. "Kahraman, insanın bilinç dışı varlığını temsil eder ve bu, deneysel olarak tüm arketiplerin toplamını ve örneğini simgeler, yani baba modelini, daha doğrusu yaşlı bilgiyi de kapsar." (Jung, 2020: 442). Oğuz'un aklın, bilgeliğin, sabrın ve adaletin temsilcisi olan yüce bireyi kapsayan hatta çok daha üstün bir yere konumlanan varlığı, onun ontolojik açıdan "insan-ı kâmil-kendilik-erginlik" mertebelerine ulaşacağını en önemli kanıttır. "Oğuz, şahsiyetini belirleyen hâkim olma duygusu ile Tanrı tarafından kutsanmış ve halkına bahşedilmiş bir hükümdardır. Bu yüzden Oğuz Kağan'ın toplumsal kabul durumu, bir hükümdarlık nişanesi olarak kimseye bağlı kalmadan kendisi tarafından aldığı ad ile sağlanmış; bu ad ile başına geçeceği devletin kaderi hakkında beyler tarafından iyi dilekler dile getirilmiştir." (Kızıloğlu, 2021: 60-61). Destanda anlatıldığı üzere "hiçbir devirde hiç kimsenin işitmediği bunca söz söyleyen" Oğuz Kağan, beşikte iken konuşmasıyla kahramanlık mitosunun müjdelediği ideal kahraman tipinin öncüsüdür.

Türk destanlarında kahramanın bebeklik çağında iken olağanüstü bir şekilde konuşmasına, Kırgız Türklerine ait bir anlatı olan Manas destanında da rastlanmaktadır. Bu anlatı, kahramanlık mitosunun arketipsel yapısını yansıtan önemli örneklerden biridir. Destanda kahramanın doğumunun anlatıldığı bölümde, Manas'ın beşikte dile gelmesi şöyle ifade edilir:

Cakıp Han, Çırcı gibi kadından

Hem de erkek bala doğurttu.

Şimdi erkek balaya baksa,

Apak eti pamuk gibi,

Kemiği bakır gibi,

Ak boz kısrak soydurdu,

Cakıp Han doğan balasının

Dört peygamber hocaya

Adını Manas koydurdu,

Dört peygamber kucakladı,

Peygamber balayı sınıdı,

Cerken'den gelen yedi elçi
Centeğini usulünce yiyip gitti
Manas cin gibi çıkacak deyip gitti.
Kıtay'dan gelen kırk elçi,
Kaynasını usulünce yiyip gitti,
Manas Kıtay'ı kıracak deyip gitti.
Nogay'dan gelen on elçi,
Oturup etini yiyip gitti,
Manas kuvvetli çıkacak deyip gitti.
Bu Baybiçe Çırçı,
Manas'ı sırlı beşiğe beledi
Manas'ı Kızır (Hızır) korudu,
Manas yamaçta saklandı,
Kâfir ile Müslüman arasında,
Manas'ın haberi adamakıllı işitildi.
Manas şimdi kuvvetlendi.
Manas beşikte yatıp dedi ki:
'Aksakallı ateke Cakıp Han,
Müslüman yolunu açacağım,
Kâfirin malını saçacağım.
Kâfiri sürüp çıkarıp
Müslüman'a necat salacağım." (Yıldız, 1995: 538-539).

Destanda Cakıp Han ve Çırçı'nın evliliğinden dünyaya gelen kahraman, güzelliği ve gücüyle kahramanlık mitosunun yapısına uygun şekilde betimlenir. Kahramana dört ulu peygamber tarafından konulan Manas adı, "akıllı, zeki" anlamlarına gelmektedir (Gülensoy, 2002: 19). Bu adın ifade ettiği güç ile yeni bir statü kazanan kahraman, toplumun sosyal hiyerarşik yapısında da belli bir semiotik değer kazanır (Bayat, 2006: 148). Manas'ın en büyük koruyucusu olan Hızır, bilgelikle ilişkili varoluş biçimlerinin üstün bir tezahürüdür. Nitekim Hızır yalnızca yüce bilgeliği değil, insan aklının eremeyeceği davranışları da temsil etmektedir (Jung, 2009: 71). Rehberi Hızır olan Manas, doğduğu andan itibaren kutsal bir amaçla bağlı olduğu cihan hakimiyeti ülküsünü beşikte iken dile getirir. Böylece o, yaşadığı toplumun kolektif bilinç dışında yer alan kodların taşıyıcısı olarak destanda hayat bulur.

Manas'ın erken yaşta konuşması, kahramanlık mitosunun açığa çıkma anıdır. Bu an, psikenin derinliklerinden doğan anlamın bir bakıma dile yerleşmesidir. Söz, burada iç hakikatin tezahürüdür. Kahramanın beşikte iken söyledikleri, kaos ve kozmos döngüsü bağlamında da yorumlanabilir. Burada yeni bir düzenin habercisi olan çocuk, eski düzenin çöküşüne karşılık gelen dönüşüm figürüdür. Evrensel ölçekte bir dünya nizamının habercisi olan Manas, simgesel beşiğinde sadece bedeniyle değil, içsel varoluşunun hakikatiyle de sarılmıştır. Bu örtü, insan bilincinin arkaik katmanlarına kadar uzanır. Hızır figürü ise Manas'ın yüce bireyle temas eden saf yönünü pekiştirir. Bu yön, bilgeliğin eylemle bulunduğu noktadır. Beşikte sarf edilen ifadeler, tinin maddede açığa çıkma arzusudur. Mitik yapıda bu an, kahramanın kendilik bilinciyle temas kurduğunun işaretidir. Manas, burada söz aracılığıyla yazgisına

yön verir. Bu yönelim, bireysel kaderi aşan kozmik bir planın, kolektif bilinç dışının derinliklerinde çoktan yankısını bulmuş bir geleceğin temsilcisidir.

Oğuz Kağan ve Manas destanlarında görülen beşikte iken konuşma motifi, epik anlatıların mitik yapısının yanında, İslam dini çerçevesinde şekillenen kutsal metinlerde ve Yusuf kıssasını konu edinen mesnevilerde de belirgin bir biçimde yer almaktadır. Bu motif, kahramanın doğuştan taşıdığı kutsal misyonun ve metafizik yükün simgesel bir yansıması olarak değerlendirilebilir. İlgili metinlerde, bebeklik çağında gerçekleşen konuşma eylemi, hakikatin, masumiyetin ve ilahî adaletin görünür kılındığı anlam katmanlarıyla örülüdür. Böylece beşikte iken konuşma hem destanlarda hem de dinî ve edebî anlatılarda kültürel belleği şekillendiren arketipsel bir simge niteliği kazanmaktadır.

İslam dininin temel kaynağı olan Kur'an-ı Kerim'de Meryem adlı bakirenin mucizevi bir şekilde hamile kalmasından ve babasız olarak doğan Hz. İsa'nın henüz kundakta iken konuşmasından bahsedilir.² Beşikte iken konuşma motifine dair bir diğer önemli rivayet ise, Hz. Muhammed'in bir hadisinde yer almaktadır. Bu hadiste sadece Hz. İsa'nın değil, bebeklik çağında dile gelen iki çocuğun daha bulunduğu ifade edilir. Bunlardan biri, Cureyc adlı bir zahidin masumiyetine tanıklık eden bebek; diğeri ise bir kadının oğludur.³ Beşikte iken konuşma, Hz. Yusuf kıssasında da karşımıza çıkan önemli bir motiftir. Bu bağlamda klasik dönem edebî eserleri arasında yer alan mesnevilerde işlenen Yusuf ile Zeliha hikâyesinde, beşikte iken konuşma motifi, iftiraya uğrayan Hz. Yusuf'un masumiyetini kanıtlamak üzere, henüz kundakta olan bir bebeğin mucizevi şekilde dile gelerek tanıklık etmesi biçiminde ele alınmıştır.⁴

İslami kaynaklarda ve Yusuf ve Zeliha mesnevisinde beliren beşikte iken konuşma motifinin ortak yönü, bir iftiranın neticesinde kişinin onurunu ve lekesizliğini ortaya çıkarmak amacıyla bu olağanüstü olayın meydana gelmesidir. Bu kaynaklarda/mesnevilerde, konuşma evresine ulaşmamış bir bebeğin, zina ya da hırsızlıkla suçlanan masum kişiler lehine şahitlik edip beşikte iken dile geldiği görülür. Söz konusu motif, insanın doğuştan itibaren saf ve temiz bir varlık olduğuna işaret eden kuvvetli bir sembolik yapı arz etmektedir. Henüz dünya düzenine dair herhangi bir bilgiye sahip olmayan bir bebeğin şahitliği, onun tanıklığının son derece tutarlı olduğu mesajını pekiştirdiği gibi şüpheyi mahal bırakmayacak kadar gerçeklikle de ilişkilidir. Beşikte iken konuşma, mucizevi bir hadise olmanın yanında, insanın özüyle hakikat arasındaki metafiziksel bağın yansıması olarak da yorumlanabilir. Bu motifin manevi açıdan değerini artıran unsur, arınmışlığın insanlar tarafından görünür şekle gelmesine olanak sağlamasıdır. Bebek, evrenin vicdanı konumuna yükselerek bireysel suçlama veya iftiraların ötesinde, aşkın bir doğruluğun ifadesidir. Tanıklığın bir bebek üzerinden gerçekleştirilmesi, yetişkin bireyin sınırlı görüş alanına karşı, saf bilincin üstünlüğünü simgelemektedir. Bu imgesel yapı, bireysel çıkarların, toplumsal yargıların ya da keyfi hükümlerle şekillenen adalet anlayışının önüne geçilmesi gerektiğini de ima etmektedir. Bu noktada Mircea Eliade'nin *hiyerofani* kavramı üzerinden ortaya koyduğu görüş dikkate değerdir: "Kutsalın tezahürü dünyayı ontolojik açıdan kurar. Hiçbir nirengi noktası saptamanın mümkün olmadığı, hiçbir yönün belirlenemediği türdeş ve sonsuz enginlikte, hierofani mutlak bir sabit noktayı bir merkezi açığa çıkarır." (Eliade, 2017: 22). Beşikte konuşma motifi de bu bağlamda, kaotik ve muğlak bir alan içinde mutlak bir merkezi, yani ilahî hakikatin belirginleştiği bir eşiği görünür kılar. Sözün bu biçimde tezahürü hem bireysel hem kolektif düzlemde kutsalın kurucu gücünü simgeler.

Beşikte iken konuşma motifi ile açığa çıkan değer, varoluşun saf bir şekilde dile gelmesiyle anlamlı bir bütün oluşturmaktadır. Dinî metinlerde ve edebî kaynaklarda yer alan bu sembolik söylem, insanın doğuştan getirdiği içsel berraklığın, tanrısal düzenle temas ettiği bir kesişme noktası olarak değerlendirilebilir. Bu yönüyle ilgili motif, bireyin içsel arınmışlığını simgeleyen ve kutsal olanı görünür kılan kültürel bir ifade biçimi şeklinde kolektif bellekte kodlanmaktadır.

Türk halk anlatıları içerisinde değerli bir yere sahip olan Oğuz Kağan ve Manas destanlarının psikomitolojik kurgusu etrafında beliren ve olağanüstü bir boyut taşıyan beşikte iken konuşma motifi, bilişsel bir varsayıma da kapı aralamaktadır. Bu varsayım, yeni doğan bir çocuğun zihninin çoğu kez

² Konu ile ilgili ayetler için bk. (Meryem 19/16-33).

³ Konu hakkında hadislerden yola çıkarak Abdurrahman Küçük'ün verdiği bilgiler için bk. (Küçük, 2024).

⁴ bk. Şeyyad Hamza, *Yusuf ve Zeliha* (Taş, 2019: 187,189).

zannedildiği gibi nötr olmadığını, belirli bir bilgi şifresiyle donatılmış olduğunu dile getirir. Bu yönüyle Oğuz Kağan ve Manas, nöropsikolojik perspektiften doğuştan yüklü yetilerle teçhiz edilmiş simgesel varlıklardır. Bilinç öncesi psike –örneğin yeni doğmuş bir bebeğin zihni– çoğu zaman boş gibi algılansa da aslında son derece karmaşık, tanımlı ve bireysel bir yapıdır. Onu karanlık bir boşluk gibi algılamamız, doğrudan tecrübe edemeyişimizdendir (Jung, 2009: 19). Algının ötesinde kalan bu derinlik, halk anlatılarında sembolleşerek gün yüzüne çıkar. Beşikte iken konuşma, görünmeyeni görünür kılan, içe gömülü olanı aydınlığa kavuşturan simgesel bir eylemdir. Destanın olağanüstü kurgusunda bu motife yer verilmesi, mitik yapı içerisinden hakikate uzanan bir geçidi temsil etmektedir.

SONUÇ

Türk kültürünün yapı taşları arasında yer alan destan, sembolik öğelerle bezeli bir hazinedir. Bu hazine etrafında önemli bir değere sahip olan Oğuz Kağan ve Manas destanlarında, henüz beşikte iken olağanüstü bir şekilde konuşan kahramanların varoluşsal değeri, kahramanlık mitosunun yapısına uygun olarak kolektif bellekte yerini alır. İslami kaynaklarda ve mesnevilerde de beliren beşikte iken konuşma motifi, yeterli fiziksel ve zihinsel gelişime sahip olmayan bir bebeğin olağanüstü şekilde dile gelmesini ifade eden bir fenomendir. Epik dönemin tüm görkemini açığa çıkaran Oğuz Kağan ve Manas destanlarında, kahramanların olağan dışı fiziksel gelişimi ve beşikte iken konuşmaları, onlara yüklenen üstün vasıfların ilk görüntüsüdür. Bu bağlamda Oğuz Kağan ve Manas'ın kutlu bir varoluşun temsilcisi oldukları açıktır. Bu kahramanların her birinin, sembolik yolculuklarının sonunda kahramanlık mitosunun yapısına uygun olarak öz benlerine ulaşmaları da beşikte iken konuşmalarını anlamlı kılmaktadır. Çünkü konuşmak, insanı ontolojik açıdan olgun kılan üstün eylemlerden biridir. Mitos böylece, kahramanların beşikte iken konuşmasına imkân vererek, psişik güçleri harekete geçirmektedir.

Beşikte iken konuşma motifi, anlatı düzeyinde bir olağanüstülük göstergesi olmanın ötesinde, psike katmanlarında kayıtlı kadim bilginin görünür hâle geldiği simgesel bir eşiği temsil etmektedir. Bu eşiğe beliren söz, kahramanın bilinç öncesi sezgisiyle ilksel hakikate temas ettiğinin göstergesidir. Oğuz Kağan ve Manas gibi kahramanların bebeklik çağında mitik bir ayrıcalıkla dile gelmeleri, sözün kutsiyetini ve insan zihninde doğuştan mevcut olan bilgeliği açığa çıkarır. Bu motifin destanlardaki görünümü, insanın özünü erken yaşta ifşa etmesiyle ilgilidir. Böylece mitos, sözün gölgesinde ilerleyen bilgeliğe dair bir tasavvuru yansıtırken, kolektif bilinç dışına ait verilerin sözle şekillenmesini mümkün kılar. Sonuç olarak insanın varoluşsal açıdan üstün bir bilişsel güce sahip olduğu bilgisini gözler önüne seren Oğuz Kağan ve Manas destanları, gerçeğin izlerinin aranabileceği anlatılardır. Halk anlatılarında yer alan sembolik motifler çözümlendikçe, kültürel kodlar daha iyi anlaşılabilir.

KAYNAKLAR

- Bang, W. ve Arat, R. R. (1936). *Oğuz Kağan Destanı*. İstanbul: Burhaneddin Basımevi.
- Bayat, F. (2006). *Oğuz destan dünyası, Oğuznamelerin tarihî, mitolojik kökenleri ve teşekkülü*. Ötüken Neşriyat.
- Campbell, J. (2010). *Kahramanın sonsuz yolculuğu* (Çev. Sabri Gürses). Kabalcı Yayınları.
- Çobanoğlu, Ö. (2007). *Türk dünyası epik destan geleneği*. Akçağ Yayınları.
- Eliade, M. (2017). *Kutsal ve kutsal dışı-dinin doğası* (Çev. Ali Berktaş). Alfa Yayınları.
- Erdal, T. (2018). Ay dede, evin nerede?: Halk anlatılarında ve inanışlarında Ay'ın cinsiyeti, *Millî Folklor*. 120. 198-211.
- Fordham, F. (2011). *Jung psikolojisinin ana hatları* (Çev. Aslan Yalçınır). Say Yayınları.
- Franz, M. L. v. (2009). Bireyleşme süreci (çev. A. N. Babaoğlu), *İnsan ve Sembolleri*. 158-229. Okuyan Yayınları.
- Fromm, E. (2017). *Rüyalar, masallar, mitler* (Çev. Aydın Arıtan, Kaan H. Ökten). İstanbul: Say Yayınları.
- Gülensoy, T. (2002). *Manas Destanı*. Akçağ Yayınları.

- Hymes, D. (1962). The ethnography of speaking, *Anthropology and Human Behavior* (Edt. T. Gladwin ve W. C. Sturtevant). Washington D.C.: Anthropological Society of Washington, 13–53.
- Jung, C. G. (2006). *Analitik psikoloji* (Çev. Ender Gürol). Payel Yayınları.
- Jung, C. G. (2009). *Dört arketip* (Çev. Zehra Aksu Yılmaz). Metis Yayınları.
- Jung, C. G. (2020). *Dönüşüm sembolleri* (Çev. Firuzan Gürbüz Gerhold). Alfa Yayınları.
- Kaplan, M. (2011). *Türk edebiyatı üzerine araştırmalar 3 (Tip tahlilleri)*. Dergâh Yayınları.
- Kargı Ölmez, Z. (1996). *Ebulgazi Bahadır Han Şecere-i Terâkime (Türkmenlerin Soykütüğü)*. Simurg Kitapçılık.
- Kızıloğlu, M. (2021). *Türk kültüründe kişi adları (Türkiye sahası)*, [Yayımlanmamış doktora tezi]. Atatürk Üniversitesi.
- Kur'an-ı Kerim Meâli (2006). Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Küçük, A. (2024, 20 Ocak). *Cüreyc*. <https://islamansiklopedisi.org.tr/cureyc>.
- Ögel, B. (2010). *Türk mitolojisi*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Özcan, T. (2003). Oğuz Kağan destanının kahramanlık mitosu bakımından çözümlenmesi, *Millî Folklor*, 57, 76-81.
- Saydam, B. M. (2011). *Deli Dumrul'un bilinci*. Metis Yayınları.
- Saydam, B. M. (2017). *Ara'fdalık-lar, İnsanın hâlleri ve eylemler: Psikomitolojik çözümleme*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Şenocak, E. (2023). *Atilla Destanı'nda metinlerarasılık kültürel bellekte simge düzeyleri*. Fenomen Yayıncılık.
- Taş, İ. (2019). *Şeyyad Hamza, Yûsuf ve Zelîhâ*. Türk Dili Kurumu Yayınları.
- Uluç, T. (2011). *İbn Arabî'de sembolizm*. İnsan Yayınları.
- Yıldız, N. (1995). *Manas destanı (W. Radloff) ve Kırgız kültürü ile ilgili tespit ve tahliller*. Türk Dil Kurumu Yayınları.